

MEGÁLLAPODÁS A JOGHATÓSÁGRÓL ÉS KIKÖTÖTT JOGHATÓSÁG A SZÜLŐI FELELŐSSÉGI ÜGYEKBEN

*A felek korlátozott autonómiája a Brüsszel IIa és Brüsszel IIb
rendeletek hatálya alatt*

RAFFAI Katalin
egyetemi docens (PPKE JÁK)

1. Bevezetés

A nemzetközi magánjogban a felek autonómiája alatt a jogviszonyban érdekelt/érintett felek közös megegyezésen alapuló önrendelkezési jogát értjük, amely kiterjed mind a joghatóság, mind pedig az alkalmazandó jog megválasztására. A felek autonómiáját általában a szerződéses szabadság részének tekintik, de különleges jellege miatt, mint a maga nemében önálló (*sui generis*) szerződéses jogként írható le, vagyis olyan megállapodásként, amelyet saját szabályrendszere szerint kell kezelni.¹ A joghatóság kijelölése, vagy más néven a fórumválasztás szabadsága (*choice of forum/choice of court, prorogatio fori*) a polgári és kereskedelmi ügyekben a legszélesebb körben megilleti a feleket, ami azt jelenti, hogy bármely fórum, akár a tényállással, vagy a felekkel semmilyen kapcsolódást nem mutató bíróság is – a jogszabályban előírt formai előírások betartása mellett –, érvényesen kijelölhető. A jogválasztás (*choice of law, lex pro voluntate*) a kötelmi jogviszonyok körében szintén a lehető legszélesebb körben teszi lehetővé a szerződő felek önrendelkezési jogának érvényre juttatását, amennyiben az egyébként irányadó jog egésze, vagyis a diszpozitív és kogens szabályok helyett is lehetővé teszi az alkalmazandó anyagi jog megválasztását.²

¹ Ulf MAUNSBACH: Party Autonomy in European Family and Succession Law. In: Thomas PFEIFFER – Quincy – C. LOBACH – Tobias RAPP (Eds.): *Facilitating Cross-Border Family Life – Towards a Common European Understanding: EUFams II and Beyond*. Heidelberg, Heidelberg University Publishing, 2021. 23.

² Ld. részletesen a nemzetközi magánjogban és a Kódexben: BURIÁN László: A felek jogválasztása (*lex pro voluntate*); a Róma I rendelet kontextusában: SZABÓ Sarolta: Az alkalmazandó jog meghatározása a felek által (*lex pro voluntate*); a Brüsszel IA rendelet vonatkozásában: RAFFAI Katalin: Megállapodáson alapuló joghatóság (kikötött joghatóság). In: BURIÁN László – RAFFAI Katalin – SZABÓ Sarolta:

A felek autonómiájának korai közösségi példája az 1968. évi Brüsszeli Egyezmény,³ amely a határon átnyúló polgári és kereskedelmi ügyekben rendezte a kikötött joghatósági szabályokat, míg az alkalmazandó jog vonatkozásában a szerződéses kötelezettségekre irányadó 1980. évi Római Egyezményt⁴ kell említeni. E két jogforrás azonban csak a kezdetet jelentette, mert később újabb és újabb rendeleteken keresztül⁵ sikerült egyre jobban kicsiszolni a felek autonómiájának szabályait. A polgári és kereskedelmi ügyekkel szemben a határon átnyúló családi viszonyok szabályozásában a felek autonómiája kezdetben egyáltalán nem merült fel tényezőként, mert nagyon erősen tartotta magát az az általános meggyőződés, hogy mind a joghatóság mind az alkalmazandó jog meghatározása ezen jogviszonyok esetében 'állami feladatkörben' kell maradjon, ezért az ezen kollíziós tényállásból felmerülő jogvitákat az ún. objektív (jogszabályban előre meghatározott) módon szabályozott joghatósági és kapcsolóelvi szabályok mentén rendezték az egyes jogrendszerek.

A nemzetközi magánjog 20. századi fejlődése a század második felére a felek autonómiájának fokozatos kiszélesítését hozta magával, amely a fórum- és jogválasztás jogintézményeinek kiterjesztését eredményezte a családi- és öröklési jogviszonyokra egyaránt. Először a multilaterális nemzetközi egyezményekben,⁶ majd az ezredfordulón az Európai Unióban elindult nemzetközi magánjogi jogalkotási hullámnak köszönhetően átalakult a szabályozás, így jelenleg adott a jogszabályi lehetőség minden uniós nemzetközi családjogi rendeletben arra, hogy meghatározott feltételek teljesülése esetén a felek egyidejűleg megválaszthassák az eljáró bíróságot és az alkalmazandó jogot.

Másrészt hangsúlyozni kell, hogy sajnálatos módon a fejlődés nem nevezhető sem egyenletesnek, sem koherensnek, hiszen eltérően alakult a jogalkotás a nemzetközi családjog egyes részterületein, mint például a házassági ügyek (házasság felbontása, érvénytelensége, különválás) és a szülői felelősség, a tartás és a házastársak/élettársak vagyoni viszonyait rendező kérdésekben. Míg a házassági ügyekben kizárólag a (kor-

Nemzetközi magánjog. Budapest, Pázmány Press, 2018.; VÉKÁS Lajos: XXVIII. Fejezet. A szerződések a nemzetközi kollíziós magánjogban, XXXII. Fejezet Joghatóság. In: MÁDL Ferenc – VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga.* Budapest, ELTE Eötvös, 2018.

³ Egyezmény (1968. szeptember 27.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok végrehajtásáról HL L 299., 1972.12.31., 32. o.

⁴ Egyezmény a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról, aláírásra megnyitva Rómában 1980. június 19-én HL L 266/1980. 10.9., 1–19. o.

⁵ A Tanács 44/2001/EK rendelete (2000. december 22.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (Brüsszel I rendelet) OJ L 12, 16.1.2001, p. 1–23.; Az Európai Parlament és a Tanács 1215/2012/EU rendelete (2012. december 12.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (átdolgozás) (Brüsszel IA rendelet) OJ L 351, 20.12.2012, p. 1–32.; Az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK rendelete (2008. június 17.) a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I.) OJ L 177, 4.7.2008, p. 6–16.; Az Európai Parlament és a Tanács 864/2007/EK rendelete (2007. július 11.) a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról (Róma II.) OJ L 199, 31.7.2007, p. 40–49.

⁶ 2005. évi CXL. törvény a szülői felelősséggel és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, elismerésről és végrehajtásról szóló, Hágában, 1996. október 19-én kelt Egyezmény kihirdetéséről (Hágai Gyermekvédelmi Egyezmény).

látozott) jogválasztás lehetősége biztosított (Róma III rendelet),⁷ és a joghatóság felek általi meghatározására nincs lehetőség (Brüsszel IIa és Brüsszel IIb rendeletek),⁸ addig a szülői felelősségi ügyekben éppen fordítva, korlátozott körben lehetőség van a joghatóság kijelölésére (Brüsszel IIa és Brüsszel IIb rendeletek),⁹ ellentétben az alkalmazandó jog meghatározásával, amely tekintetében egyelőre nem született egységes uniós szabályozás. Ebben a helyzetben a szülői felelősségi ügyekre alkalmazandó jog meghatározásában keletkezett űrt a vonatkozó Hágai Gyermekevédelmi Egyezmény, valamint a tagállamok nemzetközi magánjogi szabályai tudják betölteni. Megint más a helyzet a tartási és családi vagyoni jogi, illetve öröklési kérdések uniós szintű rendezése tekintetében, mert a rendeletek, amelyek e határon átnyúló jogviszonyokat szabályozzák, lehetőséget biztosítanak a feleknek a korlátozott fórum- és jogválasztásra egyaránt.¹⁰

Az uniós és egyezményes nemzetközi családi jogi instrumentumok a felek autonómiáját is érintő inkonzisztens¹¹ és töredékes jellege számos nehézséget generál a jogalkalmazás számára. A több síkon jelentkező problémákból most egyet emelek ki: a különböző eredetű jogforrások – uniós, nemzetközi, nemzeti szabályozások – heterogén szabályai, vagy sok esetben éppen ezek hiánya (joghézagok problémája), ame-

⁷ A Tanács 1259/2010/EU rendelete (2010. december 20.) a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról OJ L 343, 29.12.2010, p. 10–16.

⁸ Egyes szerzők azon az állásponton vannak, hogy a Brüsszel IA 3. cikk alternatív joghatósági szabályai is egyfajta indirekt kijelölését/választását jelentik az eljáró fórumnak, de a magunk részéről a joghatósági megállapodásnak az ilyen tág mértékű felfogásával nem feltétlenül értünk egyet. Annál is, inkább mert hiányzik a felek erre irányuló kölcsönös megegyező akarata. Ez egy egyoldalt választási lehetőség, amelyben annak a félnek az akarata megnyilvánul meg, aki korábban jut el a kereset beadásához.

⁹ A Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről. HL L 338, 2003.12.23., 1. o. Általánosan elfogadott és jelen tanulmányban is használt további hivatkozása: Brüsszel IIa rendelet. A Tanács (EU) 2019/1111 rendelete (2019. június 25.) a házassági és szülői felelősségi ügyekben a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek jogellenes külföldre viteléről (átdolgozás) OJ L 178, 2.7.2019., p. 1–115. Általánosan elfogadott és jelen tanulmányban is használt további hivatkozása: Brüsszel IIb rendelet.

¹⁰ A Tanács 4/2009/EK rendelete (2008. december 18.) a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről. OJ L 7, 10.1.2009, p. 1–79.; Az Európai Parlament és a Tanács 650/2012/EU rendelete (2012. július 4.) az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről. OJ L 201, 27.7.2012, p. 107–134.; A Tanács (EU) 2016/1103 rendelete (2016. június 24.) a házassági vagyoni jogi rendszerekkel kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról. OJ L 183, 8.7.2016, p. 1–29.; A Tanács (EU) 2016/1104 rendelete (2016. június 24.) a bejegyzett élettársi kapcsolatok vagyoni jogi hatásaival kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról. OJ L 183, 8.7.2016, p. 30–56.

¹¹ Lara WALKER: Party autonomy, inconsistency and the specific characteristics of family law in the EU. *Journal of Private International Law*, Vol. 14., Iss. 2. (2018) 225–261.

lyeket sokszor a komplex családi viszonyok ellenére egyetlen eljárás keretei között kell alkalmazni, mint például a házasság felbontása, szorosan összefonódva a vagyoni jogi, szülői felelősség, tartás kérdéseivel, az EUB jogértelmezési mechanizmusa ellenére szétartó jogalkalmazást eredményez.

2. A felek autonómiája a nemzetközi családjogban

Kiindulópontként megállapítható, hogy a felek autonómiájának lényege az egyének szabad akarata tiszteletben tartásának elvében (vagyis önrendelkezési jogában) gyökerezik, hasonlóan a polgári és kereskedelemi ügyekhez. Az önrendelkezés gyakorlásának középpontjában az önreflexió áll, amelynek szükséges előfeltétele, hogy a választásnak egyszerre hitelesnek (szabadon kifejezettnek, kényszerítéstől és manipulációtól mentesnek), és kellő tájékozottság birtokában meghozottnak kell lennie. Megjegyzendő, hogy annak ellenére, hogy a szabad akarat kétségtelenül központi szerepet játszik a felek autonómiájában, annak gyakorlása csak addig a mértékig megengedett, ameddig azt a jogi keretek lehetővé teszik. Többek között abban is jelentős különbség van a polgári és kereskedelemi ügyek szabályozásához képest, hogy a családi viszonyok speciális jellege miatt a jogalkotó sokkal szűkebbre szabja az önrendelkezés jogi kereteit. Az uniós rendeletekben e korlátok e tekintetben jól körülhatároltak. A felek általában csak olyan jogot és/vagy tagállami bíróságot választhatnak, amelyik *‘szoros kapcsolatban’* áll velük vagy a jogviszonyukkal. Az önrendelkezés kifejezésére az egyes rendeletekben számos eltérő variáció létezik, mégis levonható az általános következtetés, hogy a fórum- és jogválasztás rendszere fő szabály szerint az egyik fél vagy felek szokásos tartózkodási helye, kiegészítő jelleggel pedig állampolgársága köré szerveződik. Ez a megoldás jelentősen eltér azon uniós szabályoktól, amelyek a szerződéses és szerződésen kívüli kötelezettségek esetében lehetővé teszik a jog és/vagy a bíróság megválasztását, amelyeknek alapvetése, hogy a felek bármilyen korlátozástól mentesen, akár a jogviszonyukkal semmilyen kapcsolatot nem mutató tagállami bíróságot, vagy alkalmazandó anyagi jogot kijelölhetnek.

Kérdésként merülhet fel tehát, hogy lehet-e egyáltalán a szó ‘megszokott’ értelmében fórumválasztásról beszélni?¹² Van olyan álláspont, amely szerint, a felek autonómiája családjogi kontextusban csak a határát súrolja annak, ami a fórumválasztás meghatározása alá tartozhat, mivel a felek kölcsönös megállapodása csupán egy a megállapodáson alapuló joghatóság meghatározásának számos tényezője közül¹³ (lásd lent a vonatkozó cikkek bemutatásánál).

Annak meghatározása érdekében, hogy a felek autonómiája milyen mértékben juthat kifejeződésre a nemzetközi családi viszonyokban, a csak erre a jogterületre vonatkozó sajátos jellemzőkkel összefüggésben lehet vizsgálni – mint például a kapcsolati

¹² A tanulmány a Brüsszel IIa és Brüsszel IIb rendeletek szülői felelősséget érintő fórum kijelölési megoldásait mutatja be, ezért a tanulmányból a jogválasztás aspektusainak bemutatása kimarad.

¹³ Jaqueline GRAY: Party Autonomy Under the New Brussels IIa (Recast) Regulation: Stalemates and Innovation. *Utrecht Law Review*, Vol. 18., Iss. 1. (2022) 51.

és érzelmi kontextus –, amelyek a szerződési jogban nem jelennek meg.¹⁴ A családjog a bensőséges kapcsolatokról és viszonyokról szól, a házastársak, a gyermekek és a családtagok iránti hosszú távú (gyakran végtelen) elkötelezettségen alapul. A hangsúlyt a kölcsönös függőségre kell helyezni, amely a gondoskodó kapcsolatokról ered. Ez az egymásrautaltság korlátozhatja az egyént annak meghatározásában, hogy milyen esetekben és milyen mértékben gyakorolhatja az önrendelkezési jogát.¹⁵

A családi jogviszonyokban a felek korlátozott választási lehetőségének okai között szokták továbbá felsorakoztatni, hogy a felek közötti viszonyok nem kiegyenlítettek. Általában az egyik fél kedvezőbb helyzetben található, ezért a gyengébb alku pozícióban levő fél érdekeinek védelmét jogszabálynak kell garantálni. Hogy csak néhányat említsék: ilyen például a gyermek, vagy a tartásra jogosult személy helyzete. Ki kell emelni azt is, hogy az érzelmeiktől átítatott élethelyzetekben, amikor a felek közeli személyes kapcsolatban állnak, a korlátlan magánrendelkezés lehetősége anomáliákat is eredményezhetne.¹⁶

3. A Brüsszel IIa rendelet rendszere

3.1. Általános jellemzők

Ahhoz, hogy megvizsgáljuk és kontextusba helyezzük a Brüsszel IIb rendelet megváltozott szabályait célszerű előtte áttekinteni a Brüsszel IIa rendelet érintett rendelkezéseit, valamint az EUB eseti döntéseiből körvonalazódó jogértelmezést.

A gyermek feletti szülői felelősségre vonatkozó ügyekben egy tagállami bíróság főszabályként akkor rendelkezik joghatósággal, ha a bírósághoz fordulás időpontjában a gyermek az adott tagállamban rendelkezik szokásos tartózkodási hellyel (Brüsszel IIa rendelet 8. cikk). A gyermek szokásos tartózkodási helyéhez kapcsolódó általános joghatósági szabály alóli kivételként a Brüsszel IIa rendelet a 12. és 15. cikkeiben ad lehetőséget a jogviszonyban érintett feleknek egyfajta korlátozott autonómia gyakorlására. A 12. cikk szerinti megállapodás, bizonyos feltételek teljesülése esetén lehetővé teszi a szülői felelősség gyakorlói számára, hogy a tényállással szoros kapcsolatot mutató, egyébként joghatósággal nem rendelkező bíróság joghatóságáról megállapodjanak (ez egy alternatív joghatóság).¹⁷ A 12. cikk „*Megállapodás a joghatóságról*” címet viseli, amely kissé megtévesztő,¹⁸ hiszen a megnevezéssel ellentétben nem egy előzetes megállapodás jön létre a felek között, hanem valójában a jogalkotó, az általános joghatóság mellett kínál alternatívát, amely így a kiegészítő joghatóság egy típusának feleltethető meg, és amelyben a felek konszenzusa, mintegy az alkalmazhatóság egyik előfeltétele a többi mellett.

¹⁴ WALKER i. m. 244.

¹⁵ WALKER i. m. 245.

¹⁶ GRAY i. m. 51.

¹⁷ Michele Angelo LUPOI: Between parties' consent and judicial discretion: joinder of claims and transfer of cases in regulation (EU) 2019/1111. *PolSKI Proces Cywilny*, 4/2021. 544.

¹⁸ Thomas RAUSCHER: *Internationales Privatrecht*. Heidelberg, C. F. Müller, 2017. 557.

Bizonyos kivételes esetekben, meghatározott feltételek megvalósulása esetén a 15. cikk értelmében a joghatósággal rendelkező bíróság az ügyet átteheti egy másik tagállam bíróságához, amennyiben ez a gyermek legfőbb érdekét szolgálja, és amennyiben az eljáró bíróság, akként ítéli meg, hogy a gyermeket szoros kötelék fűzi a másik bírósághoz, és így az, alkalmasabb az eljárás lefolytatására (*forum non conveniens elve*). Az áttételi eljárás indulhat hivatalból, de az egyik fél kérelmére is, így ez utóbbi esetben itt a 15. cikk (2) bekezdés a) pontjának hatálya alatt szintén egyfajta atipikus (egyoldalú) önrendelkezési jogról beszélhetünk. A 15. cikk (2) bekezdés b) és c) pontjai értelmében a joghatósággal rendelkező bíróság hivatalból indított átételi indítványa, illetve a gyermekkel szoros kapcsolatot mutató tagállam bíróságától származó kérelem esetén pedig az áttételt legalább az egyik félnek el kell fogadnia, itt is teret adva az egyoldalú autonómiának. Álláspontom szerint a Brüsszel IIa rendelet 15. cikkében, valamint a Brüsszel IIb rendelet 12. és 13. cikkeiben szabályozott, fent említett rendelkezések még távolabb esnek a hagyományos értelemben vett fórumválasztás szabadságától, ezért jelen tanulmány keretei között e kérdés részletes kibontását mellőzöm.

3.2. A 12. cikk

A 12. cikk két egymástól eltérő esetkört fed le: az egyik esetben a szülői felelősség rendezése a házassági ügyekkel összefüggésben megindult eljárás járulékos kérdése, és így lehetőséget biztosít arra, hogy ugyanazon joghatóság járjon el mindkét kérdésben, míg a második esetben a házassági ügyek hiányában is adott a lehetőség a joghatóságról való megállapodásra.

3.2.1. A 12. cikk (1) és (2) bekezdései

Az első esetkör a 12. cikk (1) és (2) bekezdései értelmében, ha valamely tagállam bírósága előtt a házasság felbontására irányuló eljárás folyik, ez a bíróság joghatósággal rendelkezik a házasság felbontásával összefüggő, szülői felelősséggel kapcsolatos ügyekben akkor is, ha az érintett gyermeknek másik tagállamban van a szokásos tartózkodási helye.¹⁹ Ezt a Brüsszel IIa rendelet akkor is lehetővé teszi, ha a gyermek szokásos tartózkodási helye ugyan nem valamelyik tagállamban van, de a gyermeknek ennek ellenére jelentős/szoros kapcsolata van azzal a tagállammal, amelyben az eljárást megindították. Ilyen eset például, amikor két holland állampolgár szülő, akiknek a gyermekükkel együtt a szokásos tartózkodási helye egy harmadik államban, például Szingapúrban található, és nem csak a házasság felbontására irányuló eljárást kívánják Hollandiában lefolytatni, hanem a gyermekkel kapcsolatos szülői felelősség kérdését is ebben a tagállamban akarják rendezni.²⁰

Ez a szabály alkalmazandó függetlenül attól, hogy a gyermek az érintett házastársak közös gyermeke, vagy az egyik házastárs saját gyermeke, valamint akkor is, ha

¹⁹ A gyermeknek akár harmadik államban is lehet a szokásos tartózkodási helye.

²⁰ Vesna LAZIĆ (ed.): *Regulation Brussels IIbis Guide for Application*. 2018. (továbbiakban: *Guide*) 93. <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/381844>

különválással vagy a házasság érvénytelenítésével kapcsolatos kérelemmel fordultak a bírósághoz. A szabályozás hátterében egyrészt pergazdaságossági szempont húzódik meg, mert valamely bíróság előtt már folyamatban van eljárás, másrészt a főkérdéssel szorosan összefüggő szempont is érvényesül, amennyiben elfogadott, hogy a szülői felelősség a házasság felbontásával összefüggő járulékos kérdés.²¹

A házasság felbontására irányuló eljárást folytató bíróságnak van joghatósága, amennyiben az alábbi három (kumulatív) előfeltétel teljesül:

- a) ilyen esetben is kizárólag akkor megalapozott a joghatóság, ha legalább az egyik házastárs a gyermekkel kapcsolatos szülői felelősséget ténylegesen gyakorolja;
- b) ha a házastársak és a szülői felelősség gyakorlói, kifejezetten vagy más egyértelmű módon elfogadták a házasság felbontását tárgyaló bíróság joghatóságát, amit a bíróságnak a megkeresés időpontjában meg is kell állapítani;
- c) a megállapodásnak szolgálnia kell a gyermek legfőbb érdekét.

Ad a) A rendelet e cikkben a szülői felelősség fogalmát szűkebben fogja fel, mint az 1. cikk (1) bekezdés b. pontja, mert a kapcsolattartásra való jogosultság önmagában nem elég, hanem a szülő részéről tevőleges magatartást feltételez.

Ad b) E feltételeknek való érvényszerzés a gyakorlatban nehézségeket okozhat, annak megállapításában például, hogy mit is jelent ha a „házastársak és a szülői felelősség gyakorlói, kifejezetten vagy más egyértelmű módon elfogadták a bíróság joghatóságát”.²² Például az nehezen felmérhető, ha a felperes a házasság felbontására irányuló eljárásban a szülői felelősséggel kapcsolatos intézkedéseket is kérelmez és az alperes ez ellen nem emel kifogást a joghatóság hiányára hivatkozással.²³ A jogszabály szövegének értelmezéséből következően azonban az egyértelmű, hogy a joghatósági kifogás hiánya egy konkrét meghozandó intézkedéssel kapcsolatban még nem jelenti a szülői felelősség 12. cikk értelmében vett „egyértelmű elfogadását”, más szóval a joghatóság hallgatolagos elfogadására a rendelet hatálya alatt nincs lehetőség.

Ad c) A gyermek legfőbb érdekének paraméterei nehezen meghatározhatók. Rauscher szerint²⁴ ez esetben a bíróságnak mérlegelnie kell, és össze kell vetnie a gyakorlati terheket (a tárgyalásra való utazás, a bíróság ismerete az ügy körülményeiről) és a házassági eljárás keretében hozott határozat előnyeit. A 12. cikk (4) bekezdése e tekintetben azt a vélelmet állítja fel, hogy a 12. cikkben alapuló joghatóság a gyermek legfőbb érdekét szolgálja, ha a gyermek szokásos tartózkodási helye nincs sem valamely tagállamban, sem a Hágai Gyermekvédelmi Egyezményben részes államban, és az eljárás lefolytatása a gyermek tartózkodási helye szerinti államban lehetetlennek bizonyul. E pragmatikus szabály azt a szemléletet tükrözi, hogy még mindig jobb a

²¹ Valójában a szülői felelősségi kérdések rendezésének járulékos jellegében nem konzekvens a rendelet, hiszen az L. és M. ügyben az EUB kimondta, hogy ilyen eljárás egyéb alap-eljárás hiányában is indítható, ami zavarokat generálhat a tagállamok joggyakorlatában. Az eset részletezését ld. a 4. részben.

²² 12. cikk (1) bekezdés b) pont.

²³ *Guide* i. m. 93.

²⁴ RAUSCHER i. m. 558.

gyermek szempontjából a szülői felelősséget gyakorlók által elfogadott joghatóság, mintha egyáltalán nem születne döntés a szülői felelősség tekintetében.

A Brüsszel IIa rendelet 12. cikk (2) bekezdése a megállapodáson alapuló joghatóság időbeli hatályának végét egyértelműen meghatározza. Eszerint a házasság felbontását tárgyaló bíróság joghatósága azonnal megszűnik, amint a házasság felbontását engedélyező vagy elutasító határozat jogerőre emelkedik, vagy a házasságot felbontó határozat jogerőre emelkedésének időpontjában még folyamatban lévő, a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban hozott határozat jogerőre emelkedik, vagy a házasság felbontására irányuló eljárás és a szülői felelősségre vonatkozó eljárás más okból befejeződik (például, ha a házasság felbontására és a szülői felelősségre vonatkozó kérelmeket visszavonják).²⁵

3.2.2. A 12. cikk (3) bekezdése

A második esetkört nevesíti a 12. cikk (3) bekezdése, mely szerint, ha a felek a Brüsszel IIa rendelet 3. cikkében meghatározott jogalapra hivatkozva, a házasság felbontásától (vagy különválástól, házasság érvénytelenítésétől) eltérő eljárást indítottak valamely tagállam bíróságai előtt, akkor e bíróságok a szülői felelősséggel kapcsolatos ügyekben is joghatósággal rendelkeznek, még akkor is, ha a gyermeknek az adott tagállamban nincs szokásos tartózkodási helye. A joghatóság megalapozása további konjunktív feltétel teljesüléséhez van kötve: a gyermeket szoros kötelék fűzze az adott tagállamhoz. A szoros kapcsolódás megállapítása szempontjából, ha nem is kizárólagosan, de kiemelten figyelembe veendő, ha a szülői felelősség gyakorlója egyikének az adott tagállamban található a szokásos tartózkodási helye, vagy a gyermek az adott állam állampolgára. A szoros kötelék mellett, még további két kritériumnak is teljesülnie kell: az eljárás valamennyi részes fele kifejezetten vagy egyéb egyértelmű módon elfogadta e bíróságok joghatóságát a bíróság megkeresésének időpontjában, valamint a joghatóság a gyermek érdekeit legjobban szolgálja. Szemben a 12. cikk (1)–(2) bekezdéseivel, amelynek személyi hatálya kizárólag a szülői felelősséget viselőkre terjed ki, a rendelet itt szélesebbre tárja az érintett alanyok körét, amennyiben megköveteli a szülői felelősségre vonatkozó „eljárásban részt vevő valamennyi fél” részvételét. A 12. cikk (2) bekezdésével ellentétben a (3) bekezdés nem rendelkezik a joghatóság megszűnésének módjáról, ami bizonytalanságot generált a jogalkalmazásban. Ennek egyértelműsítéséhez az EUB jogértelmezésére volt szükség, melyet a *C-436/13. számú E és B ügyben* tett meg (lásd a 4. részben).²⁶

3.2.3. A 12. cikk (4) bekezdése

A rendelet egy vélelmet állít fel a 12. cikk (4) bekezdésben arra nézve, hogy a harmadik (az Európai Unió tagállamain kívüli és az 1996-os Hágai Egyezményben nem

²⁵ Útmutató a Brüsszel IIa. rendelet alkalmazásához (továbbiakban: Brüsszel IIa Útmutató) <https://tinyurl.com/5t2nb827>

²⁶ C-436/13. számú E és B ügy. ECLI:EU:C:2014:2246.

részes) államban tartózkodó gyermekekre nézve a cikk alkalmazása során automatikusan vélelmezni kell azt, hogy az e szerinti megállapodáson alapuló joghatóság a gyermek érdekét szolgálja.

Amennyiben a szülők nem egyeznek meg, az Európai Unió kívüli szokásos tartózkodási hellyel rendelkező gyermek feletti szülői felelősséggel összefüggő, tagállami bíróság előtti keresetindítás lehetőségét a fennmaradó joghatóságra vonatkozó rendelkezések értelmében minden tagállamban az adott állam joga határozza meg (14. cikk).²⁷

Annak következtében, hogy sem a házassági, sem a szülői felelősséggel kapcsolatos ügyekben nincs egységes és kimerítő szabályozás a fennmaradó joghatóság vonatkozásában, az uniós polgárok igazságszolgáltatáshoz való egyenlő hozzáférése csorbát szenvedhet. A joghatóságra vonatkozó tagállami szabályozások ugyanis eltérő kritériumokon alapulnak, és a felperesnek vagy az alperesnek az adott tagállammal való szoros köteléke dacára nem mindig szavatolják a bírósághoz fordulás tényleges lehetőségét. Ez olyan helyzetekhez vezethet, amelyekben egy adott ügyben sem tagállami, sem harmadik országbeli bíróság nem rendelkezik joghatósággal, és ez a közös szabályok hiányából fakadó gyakorlati nehézségeket okozhat a harmadik országbeli határozatok uniós jogkövetkezményei tekintetében.

4. Az EUB-nek a Brüsszel IIa rendelet 12. cikkét értelmező eseti döntései

A C-436/13. számú E és B ügyben kérdésként merült fel, hogy a már korábban létrejött joghatóság az eljárás befejezése után is fennmarad-e. Valójában a bíróság arra várt választ, hogy ha és amennyiben a felek megállapodnak valamely tagállami bíróság joghatóságáról, akkor a megállapodás kizárólag az adott eljárásban a jogerős ítélet meghozataláig marad hatályban, vagy a jogerős ítélet meghozatalát követően is hatályos?

Az EUB a rendelet értelmezésével kapcsolatban emlékeztetett arra, hogy valamely uniós jogi szabály értelmezéséhez figyelembe kell venni annak szövegét és célját, valamint a rendelkezés szöveggörnyezetét, és a szabályozás célkitűzéseit is.²⁸ Hangsúlyozta, hogy a 8. cikk (1) bekezdése, valamint a 12. cikk (3) bekezdése értelmében a joghatóságot a bírósághoz fordulás időpontjában kell meghatározni. Ebből következik, hogy a szülői felelősségre vonatkozó ügyekben a joghatóságot minden egyes esetben meg kell vizsgálni, és a bírósághoz fordulás időpontjában kell meghatározni, tehát e joghatóság nem marad fenn egy folyamatban lévő eljárás befejezését követően. A Brüsszel IIa rendelet által elérni kívánt célkitűzéseket illetően megállapította, hogy a (12) preambulumbekezdés értelmében a szülői felelősségre vonatkozó ügyekben a joghatóság jogalapját a gyermek legfőbb érdekének figyelembevételével alakítják ki, különösen a fizikai közelség alapján, továbbá a rendelet 12. cikke (3) bekezdésének b) pontjában foglalt egyik feltétel megköveteli, hogy – e rendelkezéssel összhangban – a megállapodásban kikötött bármely joghatóság ezt az érdeket szolgálja. Kiemelte továbbá, hogy ha a szülői felelősség jogosultjai valamely bírósághoz fordulnak a rendelet 12.

²⁷ HARSÁGI Viktória: Joghatóság a Brüsszel-II-A rendelet alapján. In: VARGA István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja. III/III.* Budapest, HVG-ORAC, 2018. 2507.

²⁸ E és B ítélet 37. pontja.

cikkének (3) bekezdése alapján, a gyermek mindenk felett álló érdeke kizárólag úgy védhető, ha a bíróság minden egyes esetben megvizsgálja, hogy a kívánt joghatóságra vonatkozó megállapodás összhangban van-e ezzel a mindenk felett álló érdekekkel.

Mivel a szülői felelősség jogosultjai közös megállapodás alapján, és bizonyos egyéb feltételek mellett a 12. cikk (3) bekezdése alapján olyan bírósághoz fordulnak, amely főszabály szerint nem rendelkezik joghatósággal, nem vélelmezhető, hogy e megállapodás továbbra is, általánosságban fennáll a megindított eljárás jogerős befejezését követően, vagy a későbbiekben esetlegesen felmerülő egyéb kérdések tekintetében. A joghatóságról való megállapodás a Brüsszel IIa rendelet 12. cikkének (3) bekezdése alapján kizárólag arra az adott eljárásra vonatkozik, amely az előtt a bíróság előtt indult, amelynek joghatósága tekintetében a felek megállapodtak, és ez a joghatóság a szóban forgó eljárásban hozott jogerős ítéletet követően megszűnik a rendelet 8. cikke (1) bekezdésének értelmében az általános joghatósággal rendelkező bíróság javára.²⁹

A C-656/13. sz. *L. és M. ügyben*³⁰ az EUB-nek a 12. cikk (3) bekezdése kapcsán két kérdést is meg kellett válaszolnia. Az első kérdésben a cseh bíróság arra várt választ, hogy a Brüsszel IIa rendelet 12. cikkének (3) bekezdését úgy kell-e értelmezni, hogy az a szülői felelősségre vonatkozó eljárásban akkor is lehetővé teszi a gyermek szokásos tartózkodási helyétől eltérő tagállam bírósága joghatóságának megalapozását, ha más kapcsolódó eljárás nincs folyamatban az adott bíróság előtt. A kérdésfeltevés annál is indokoltabb, mert maga a rendelet a 12. cikk (3) bekezdésében egyáltalán nem tartalmaz a (2) bekezdéshez hasonló kitétele. A C-436/13. számú E. ügyben született döntésre hivatkozva az EUB hangsúlyozta, hogy a megállapodáson alapuló joghatóság megszűnik az adott eljárásban a jogerős határozat meghozatalával, amely magába foglalja, hogy a bíróság joghatóságában meg lehet állapodni csupán a szülői felelősségre vonatkozó egyetlen eljárást illetően is. Tehát a joghatóságban való megállapodás alkalmazható anélkül, hogy a szülői felelősséget érintő eljárás kapcsolódna az azon bíróság előtt folyamatban lévő más eljáráshoz, amelynek javára a joghatóságban meg kívánnak állapodni.³¹ Ha e rendelkezés hatályát arra az esetre korlátoznák, amelyekben a szülői felelősségre vonatkozó eljárás már folyamatban lévő más eljáráshoz kapcsolódhat, az jelentős mértékben csökkentené az említett megállapodás alkalmazását, tekintettel arra, hogy a szülői felelősségre vonatkozó eljárás megindításának szükségessége bármely más eljárástól függetlenül is felmerülhet. Egy ilyen korlátozás pedig nem biztos, hogy összhangban lenne a gyermek legfőbb érdekével. Ezért akként kell értelmezni, hogy az a szülői felelősségre vonatkozó eljárásban akkor is lehetővé teszi a gyermek szokásos tartózkodási helyétől eltérő tagállam bírósága joghatóságának megalapozását, ha más kapcsolódó eljárás nincs folyamatban a választott bíróság előtt.³²

Másrészt kérdésként merült fel a 12. cikk (3) bekezdés b) pontja első fordulatának értelmezése, a rendelet megfogalmazásában: „[...] az eljárás valamennyi részes fele kifejezetten vagy egyéb egyértelmű módon elfogadta a bíróságok joghatóságát a bíró-

²⁹ E és B Ítélet 47–48. pontjai.

³⁰ C-656/13. sz., L kontra M ügy. ECLI:EU:C:2014:2364.

³¹ L kontra M ítélet 44–45. pontjai.

³² L kontra M ítélet 52. pontja.

ság megkeresésének időpontjában [...]”, ha a konkrét ügyben az első eljárás alperese később újabb eljárást indít ugyanezen bíróság előtt, és az első eljárásban általa benyújtott első iratban vitatja e bíróság joghatóságát. A bírósághoz fordulás időpontja a 16. cikk értelmében főszabály szerint az az időpont, amikor az eljárást megindító iratot vagy az azzal egyenértékű iratot a bírósághoz benyújtották. Tehát, a 16. cikkből levezethetően, az eljárásban részes felek között legkésőbb az eljárást megindító vagy azzal egyenértékű irat választott bírósághoz való benyújtásának időpontjáig kell létrejönnie a megállapodásnak joghatóságról. Ebből következik, hogy a 12. cikk (3) bekezdésének b) pontját az adott tényállás tekintetében nem lehet úgy értelmezni, mint amelyben teljesült annak a feltétele, hogy az eljárásban részes minden fél kifejezetten vagy egyéb egyértelmű módon történő elfogadta a joghatóságot, ha az első eljárás alperese később újabb eljárást indít ugyanezen bíróság előtt, és az első eljárásban az általa benyújtott első iratban korábban vitatta e bíróság joghatóságát.³³

A *C-404/14 Matouškova* ügyben³⁴ az öröklési és szülői felelősségi rendeletek tárgyi hatályának elhatárolási kérdése mellett³⁵ az EUB-nak arra is választ kellett adnia, nem sérti-e a gyermek legfőbb érdekét, ha „[...] egy öröklési jogi ügyben a döntéshozatali folyamatot megosztanak két különböző tagállam, egyrészt a hagyatéki eljárás megindításának tagállama, másrészt – a 2201/2003 rendelet 8. cikkének (1) bekezdése alapján – a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti tagállam között.”³⁶ Az EUB megjegyezte, hogy valamely tagállam bíróságai joghatósággal rendelkeznek a szülői felelősséggel kapcsolatban a 12. cikk (1) bekezdésében említett eljárásoktól eltérő eljárások esetében is, amennyiben egyrészt a gyermeket szoros kötelék fűzi az említett tagállamhoz, különösen ha a szülői felelősség jogosultjainak egyike szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik az adott tagállamban, vagy a gyermek az adott tagállam állampolgára; másrészt az eljárás valamennyi részes fele kifejezetten vagy egyéb egyértelmű módon elfogadta a bíróságok joghatóságát a bírósághoz fordulás időpontjában, és az a gyermek legfőbb érdekét legjobban szolgálja. Ebből következően a kiskorú gyermekek nevében gyámjuk által kötött hagyatéki egyezség jóváhagyása a rendelet 1. cikke (1) bekezdésének b) pontja értelmében vett, szülői felelősség gyakorlására vonatkozó intézkedésnek minősül, és ezáltal a rendelet hatálya alá tartozik. Fent említett feltételek teljesülése esetén akkor is megalapozhatja öröklési jogi ügyben a hagyaték felosztásáról kötött egyezség jóváhagyására vonatkozó joghatóságot, ha a gyermek szokásos tartózkodási helye nem ebben a tagállamban van.³⁷

A *C-215/15 Gogova v. Iliev* ügyben pedig az EUB azt a kérdést tisztázta, hogy a gyermek útlevelének megújítására indított eljárás a 8. cikk értelmében vett „szülői fe-

³³ L kontra M ítélet 56-59. pontjai.

³⁴ C-404/14 Matouškova ügy. ECLI:EU:C:2015:428.

³⁵ Ld. SURI Noémi: Elhatárolási kérdések a Brüsszel IIa rendelet és az Európai Öröklési Rendelet körében – Az Európai Unió Bíróságának ítélete Matoušková-ügyben. In: RAFFAI Katalin (szerk.): *Határokon átnyúló családi ügyek. Nemzetközi személyes- és családjogi kérdések a XXI. században*. Budapest, Pázmány Press, 2018.

³⁶ Matouškova ítélet 35. pontja

³⁷ Matouškova ítélet 36–38. pontjai

lelősséggel kapcsolatos ügyek” fogalmába tartozik-e, és hogy a bolgár bíróság joghatósága a 12. cikkre alapítható-e, tekintettel arra, hogy az apa jogi képviselője nem vitatta a bolgár bíróság joghatóságát. A tényállás szerint a bolgár állampolgár gyermek útlevélének meghosszabbítását a szülőknek együtt kellett volna kérni, de az apa ez ügyben nem működött együtt az anyával. Az anya bírósághoz fordult a közöttük fennálló nézeteltérés rendezésére. Az apa a megadott címen nem volt elérhető, a keresetet így nem tudták részére kézbesíteni, ezért a bíróság ügygondnokot rendelt ki a képviselőjére. Az ügygondnok nem vitatta a bolgár bíróság joghatóságát, és úgy nyilatkozott, hogy a jogvitát a gyermek érdekében tekintettel kell eldönteni.

Az EUB úgy ítélte meg, hogy a szülői felelősség fogalmát a rendelet tágan határozza meg, és hogy a jelen esetben a vázolt helyzet egyértelműen e fogalom körébe tartozik. Ez még akkor is így van, ha a keresetben hozott határozatot az útlevel kiállítására irányuló közigazgatási eljárás során azon tagállam hatóságainak kell majd figyelembe venniük, amelynek a gyermek állampolgára. Továbbá a Brüsszel IIa rendelet 12. cikke (3) bekezdésének b) pontját úgy kell értelmezni, hogy a szülői felelősséggel kapcsolatos ügyekben eljáró bíróságok hatáskörét nem lehet úgy tekinteni, mint amelyet az említett rendelkezés értelmében „az eljárásban részt vevő valamennyi fél kifejezetten vagy más módon egyértelműen elfogadott” csak azért, mert az alperes törvényes képviselője – akit az említett bíróságok hivatalból jelöltek ki, mivel az eljárást megindító iratot nem lehetett kézbesíteni az alperesnek – nem hivatkozott a bíróságok hatáskörének hiányára.

Hasonlóan a Matouskova üggyhöz a C-565/16. sz. *Saponaro ügyben*³⁸ is a hagyatéki eljárás kontextusában kellett az EUB-nek állást foglalnia a szülői felelősség egyes kérdéseit illetően. Az ítélet kimondta, hogy az alapügyhöz hasonló helyzetben – amikor a gyermek szülei, akiknek szokásos tartózkodási helye valamely tagállamban van, e gyermek nevében kérelmet nyújtottak be egy másik tagállam bíróságához az örökség visszautasításának engedélyezése iránt – az uniós jogot úgy kell értelmezni, hogy a gyermek szülei által a bírósághoz közösen benyújtott kérelem e bíróság szülők általi egyértelmű elfogadásának minősül. Az az ügyész, aki a nemzeti jog szerint a szülő által indított eljárásban jogosult félként vesz részt, a Brüsszel IIa rendelet 12. cikke (3) bekezdésének b) pontja értelmében *‘az eljárásban részt vevő félnek’* minősül.

Amennyiben az ügyész a szülők joghatóságra vonatkozó megállapodása tekintetében a bírósághoz fordulás időpontját követően nem terjeszt elő kifogást, úgy e fél hallgatolagos egyetértése megállapítható, és teljesültnek tekinthető az a feltétel, hogy az eljárás valamennyi részes fele egyértelmű módon elfogadta a bíróságok joghatóságáról való megállapodást a bírósághoz fordulás időpontjában.³⁹ Az ügyész az állam képviselőjének minőségében és közérdekből jár el, és kiskorú gyermek nevében az örökség visszautasításának engedélyezése iránt benyújtott kérelem esetében a közérdek meg egyezik a gyermek érdekével.⁴⁰ Olyan tényezők hiányában, amelyek azt bizonyítanák, hogy a joghatóságról való megállapodás hátrányosan érintheti a gyermek helyzetét,

³⁸ C-565/16. sz. Alessandro Saponaro, és Kalliopi Chloi Xylina ügy ECLI:EU:C:2018:265.

³⁹ Saponaro ítélet 40. pontja.

⁴⁰ Saponaro ítélet 26.pontja.

megállapítható, hogy ezen joghatóságról való megállapodás a gyermek mindenek felett álló érdekét szolgálja.⁴¹

5. A Brüsszel IIb rendelet rendszere

5.1. Általános jellemzők

A Brüsszel IIa rendelet régóta várt felülvizsgálatának eredményeként létrejött Brüsszel IIb rendelet változásokat hozott a határokon átnyúló szülői felelősséggel kapcsolatos ügyek uniós joghatósági rendszerében. A felek autonómiája, vagyis a tényállással szoros kapcsolatban álló joghatóság felek általi kijelölése a Brüsszel IIb rendelet megújult rendszerében jelentősen átalakult, mégis maradtak benne tisztázatlan kérdések is. A feleknek a Brüsszel IIa rendeletben is lehetősége volt arra, hogy megállapodjanak a joghatóságról a szülői felelősséggel kapcsolatos ügyekben, ugyanakkor kiemelendő, hogy az átdolgozással finomhangolásra került a korábbi szabályok rendszere. Másrészt, ki kell emelni, hogy az új rendelet továbbra is mellőzi a határokon átnyúló házasság felbontására és különválásra vonatkozó joghatósági szabályok körében a fórumválasztás lehetőségét. Ennek a lehetőségnek a kihagyása számos következménnyel jár, mind magára a jogi eszköz használatára, mind pedig a kapcsolódó eljárásokat szabályozó joghatóságokkal való koordináció lehetőségére nézve.

A Brüsszel IIb rendelet részben fontos újításokat vezet be a korábbi rendelethez képest, egyensúlyozva a gyermekvédelem, a nemzeti érdekek, és egyéb nemzetközi jogi eszközök rendszerében, ugyanakkor továbbra is megtartja a már jól bevált elemeket. Hangsúlyozott célja a tagállamok igazságszolgáltatási rendszerei közötti kölcsönös bizalom további erősítése.⁴² Hasonlóan a Brüsszel IIa rendelethez, a joghatóság jogalapja a gyermek legfőbb érdekének figyelembevételével került kialakításra, és a joghatósági szabályokat ezzel az elvvel összhangban kell alkalmazni.⁴³ A felek autonómiáján alapuló joghatósági típusok (megállapodás a joghatóságról és áttétel az alkalmasabb bírósághoz) reformját a rendelet a nagyobb egyértelműsége való törekvés fényében fogalmazta újra.

A szülői felelősséggel kapcsolatos ügyekben az alapok változatlanok, továbbra is a gyermek szokásos tartózkodási helye az általános joghatóság alapja (7. cikk), amelybe a jogalkotó implementálta a gyermek fizikai közelségének követelményét. Ahogyan azt a (20) preambulumbekkezdés kiemeli: „A gyermek mindenek felett álló érdekének védelme céljából a joghatóságot elsősorban a fizikai közelség kritériuma alapján kell meghatározni. Következésképpen a joghatóságot a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti tagállamhoz igazodva kell megállapítani, kivéve az e rendeletben meghatározott bizonyos esetekben, [...]”

Ilyen kivétel a Brüsszel IIa rendelet 12. cikkét felváltó 10. cikk, amely a korábbi 12. cikk rendszerének jelentős átalakításával járt együtt, s erre már az alfejezet címe is

⁴¹ Saponaro ítélet 40. pontja.

⁴² Brüsszel IIb rendelet (3) preambulumbekkezdés.

⁴³ Brüsszel IIb rendelet (19) preambulumbekkezdés.

utal „A joghatóság kikötése”. Annak ellenére, a korábbi 12. cikkhez képest a 10. cikk működési funkciója változatlan, az új rendelkezés egyértelmű közelítést jelent a klaszszikus értelemben felfogott bíróság-választáshoz. Az EUB Saponaro ügyben hozott ítéletére építve egyértelművé válik a 10. cikk (1) bekezdése b) pontjának ii. alpontja alapján, hogy a joghatóságot az eljárás során is el lehet fogadni. Ez egy pragmatikusabb, rugalmasabb megközelítés, amely magában foglalja azt a tagállami gyakorlatot, amely már a Brüsszel IIa rendelet alkalmazása során kialakult.⁴⁴

Bizonyos ‘zavaros’ terminológiákat, amelyek már a Brüsszel IIa. 12. cikkében is problémások voltak, az átdolgozásból töröltek. Ilyen például a megállapodáson alapuló joghatóság „egyértelmű elfogadása”,⁴⁵ amelynek a bírói gyakorlatban nem alakult ki evidens értelmezése. Az ilyen és ehhez hasonló szabályokat felváltotta a megállapodás formai előírásainak kógens jelleggel történő meghatározása. További előrelépésnek tekinthető az is, hogy a többek által feleslegesnek tekintett Brüsszel IIa 12. cikkének (4) bekezdésében szereplő vélelem szintén eltörlésre került, amely így egyszerűsítette az új mechanizmus alkalmazási körét.⁴⁶

Összességében a Brüsszel IIb rendelet 10. cikkének új tartalma azt mutatja, hogy az uniós jogalkotó igyekezett figyelembe venni a Brüsszel IIa 12. cikkének értelmezése során felmerült nehézségeket, és egy sokkal használhatóbb, világosabb és egyértelműbb jogszabálysöveget sikerült alkotni. Kiemelten fontos, hogy a megmaradt korlátok ellenére a 10. cikk a felek akaratának sokkal nagyobb jelentőséget biztosít, optimalizálja a gyakorlatiasságot és a jogbiztonságot.

5.2. A 10. cikk

A Brüsszel IIb rendelet 10. cikke a Brüsszel IIa rendelet 12. cikkével szemben már ‘valódi’ fórumválasztó szabály,⁴⁷ ugyanakkor a 10. cikk (1) bekezdése értelmében a valamely tagállam bíróságának kizárólag abban az esetben van joghatósága, ha a gyermeknek érdemi kapcsolata⁴⁸ van az adott tagállammal. A 10. cikk (1) bekezdés a) pontja meghatározza azt is, hogy a rendelet kontextusában hogyan értendő az érdemi kötelék, amely egy nyílt végű felsorolás, tehát adott esetben bővíthető:

Azaz a gyermeket érdemi kötelék fűzi az adott tagállamhoz, különösen ha

- i) a szülői felelősség jogosultjainak legalább egyikének abban a tagállamban található a szokásos tartózkodási helye, vagy,
- ii) a gyermek korábbi szokásos tartózkodási helye az adott tagállam; vagy
- iii) gyermek az adott tagállam állampolgára.

⁴⁴ GRAY i. m. 53.

⁴⁵ Brüsszel IIa 12. cikk (1) bekezdés b) pont.

⁴⁶ GRAY i. m. 53.

⁴⁷ Anabela Susana DE SOUSA GONÇALVES: The Recast of the Regulation on Jurisdiction, the Recognition and Enforcement of Decisions in Matrimonial Matters and the Matters of Parental Responsibility (Brussels IIb). *JusGov Research Paper*, No. 2021/04. 8.; Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4027566>

⁴⁸ A Brüsszel IIb rendelet szóhasználata szerint érdemi kötelék.

Példaként említhetjük az Olaszországban szokásos tartózkodási hellyel rendelkező szülők különválási megállapodásában szereplő fórumválasztási klauzulát, amelyet azt követően juttattak érvényre, miután az egyik szülő jogszerűen elköltözött a kiskorú gyermekkel egy másik tagállamba.⁴⁹

A 10. cikk (1) bekezdés b) és c) pontjai pedig további feltételeket is szabnak

a felek, valamint a szülői felelősség minden egyéb jogosultjaszámára:

- i) legkésőbb a bíróság megkeresésének időpontjában szabadon megállapodtak a joghatóságról; vagy
- ii) eljárás során kifejezetten kinyilvánították a joghatóság elfogadását, és a bíróság mindegyik felet tájékoztatta a (kikötött) joghatósággal szembeni kifogás emelési jogáról,⁵⁰ és

a kikötött joghatóság a gyermek mindenképp felett álló érdekét szolgálja.

A Brüsszel IIb rendelet 10. cikk (2) bekezdése a joghatósági kikötést írásbeli formához köti, és amint azt a (23) preambulumbekkezdés hangsúlyozza, a bíróság, mielőtt a joghatóságát gyakorolja, meg kell vizsgálnia, hogy a felek megállapodása megalapozott és szabad döntésen alapul-e, és nem annak az eredménye-e, hogy az egyik fél kihasználja a másik fél nehéz helyzetét vagy gyengébb pozícióját. Ezt erősíti továbbá, hogy a joghatóságnak az eljárás során történő elfogadását a bíróságnak a nemzeti joggal és eljárással összhangban kell jegyzőkönyveznie.

E preambulumbekkezdésből az is egyértelmű, hogy noha az új szabályozás nem utal a házassági ügyekben joghatósággal rendelkező bíróságra, mégis a házasság felbontására, érvénytelenítésére, vagy a különválásra joghatósággal rendelkező bírósághoz való kapcsolódás továbbra is fő cél marad. Bár erre enged következtetni a 10. cikk (1) bekezdésének a) pontjában jelzett „érdemi kötelék” is, melynek tartalmába beleértendő a házassági ügyekre joghatósággal rendelkező bíróság is, mégis zavaró a házassági ügyekkel való kapcsolat említésének a hiánya.⁵¹

Másrészt a 10. cikk (2) bekezdése második része úgy rendelkezik, hogy azok a személyek is, akik a bíróság megkeresését követően válnak füllé, az eljárás megindítását követően is kifejezhetik hozzájárulásukat. A hozzájárulásukat akár hallgatólágosan is kifejezhetik, tehát a gyakorlatban ez azt jelenti, hogy az ellentmondásuk hiánya valóban hallgatólágos beleegyezésként minősül. Ebben az esetben, szemben a 10. cikk b) pont ii) alpontjával a rendelet már nem rendelkezik kifejezetten arról, hogy a bíróságnak gondoskodnia kell arról, hogy az érintett felet tájékoztassa a joghatósággal szembeni kifogásemelési jogáról, mely szabály ennél fogva egy érdekes ellentmondást rejt magában a felek jogai vonatkozásában.

A 10. cikk (3) bekezdése értelmében a kikötött joghatóság fő szabály szerint megszűnik, ha az adott eljárásban már nincs helye rendes jogorvoslatnak vagy az eljárás egyéb okból lezárult, kivéve, ha a felek ettől eltérően állapodnak meg. E rendelkezés

⁴⁹ LUPOL i. m. 548.

⁵⁰ A 10. cikk (4) bekezdése értelmében pedig az (1) bekezdés b) pontjának ii. alpontja szerint fennálló joghatóság kizárólágosnak tekintendő.

⁵¹ GRAY i. m. 54.

indoka a (24) preambulumbekzdés szerint az, hogy az esetleges jövőbeli eljárások során tiszteletben lehessen tartani a fizikai közelség követelményét.

A Brüsszel IIb rendelet az EUB jogértelmezését hasznosítva, az eddigieknél rugalmasabban kezeli és ezáltal kitágítja a megállapodásban részt vevő felek fogalmát is a szülői felelősség jogosultjaira,⁵² az eljárásban részt vevő felekre, valamint minden olyan személyre, aki az eljárásban fellé válhat az eljáró bíróság nemzeti joga szerint.⁵³

6. Összegzés

Röviden összegezve a Brüsszel IIa és IIb rendeletek bíróságot kijelölő szabályainak rendszerét a szülői felelősség vonatkozásában, megállapítható, hogy az átdolgozott rendelet bizonyos korlátozások mellett ugyan, de a felek autonómiájának kapuját szélesebbre tárta. Jelentős újítás, hogy a joghatósági kikötés közelít a hagyományos fórumválasztási szabályokhoz, és így a felek mostantól sokkal aktívabb szerepet játszhatnak a szülői felelősséggel kapcsolatos ügyekben a megfelelő joghatóság meghatározásában. A Brüsszel IIb rendeletben is maradtak még inkonzisztens szabályok, de a házassági ügyekre vonatkozó járulékos joghatóság törlése, a szabályozás precízebb, egyértelmű megfogalmazása, az EUB döntéseinek inkorporálása a rendelet szövegébe mindenképpen kívánatos újításként értelmezhető.⁵⁴

Összességében a Brüsszel IIb rendelet 10. cikkének új tartalma azt mutatja, hogy az uniós jogalkotó igyekezett figyelembe venni a Brüsszel IIa 12. cikkének értelmezése során felmerült nehézségeket,⁵⁵ és megpróbált egy sokkal használhatóbb, világosabb és egyértelműbb jogszabálysöveget megalkotni. Kiemelten fontos, hogy a megmaradt korlátok ellenére a 10. cikk a felek akaratának sokkal nagyobb jelentőséget biztosít, optimalizálja a gyakorlatiasságot és a jogbiztonságot.

⁵² A Valcheva ügyben született döntés értelmében a nagyszülőket is megilleti ez a státusz.

⁵³ Mint például a görögországi ügyész, a Saponaro ügyben.

⁵⁴ Agne LIMANTE: Prorogation of jurisdiction and choice of law in EU family law: navigating through the labyrinth of rules. *Journal of Private International Law*, Vol 17., No. 2. (2021) 340.

⁵⁵ Ld. Horváth E. Írisz munkásságát, aki már évek óta, rendszeresen éves lebontásban vizsgálja és bemutatja bemutatja az EUB vonatkozó esetjogát. Legutóbb: HORVÁTH E. Írisz: Az Európai Unió Bíróságának európai polgári eljárásjogot érintő esetjoga 2021-ben. *Külügyi Műhely*, 2022/2.